

Alfred Staarman

'De slechtste fuseliers bestemmen tot vlammenwerpers'

De introductie van stormtroepen in het Nederlandse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog

Drs. F. Staarman (1969) is als conservator moderne militaire geschiedenis betrokken bij de voorbereiding van een tentoonstelling over de Eerste Wereldoorlog die vanaf oktober 2004 te zien zal zijn.

Inleiding

De laatste jaren neemt de belangstelling in Nederland voor de Eerste Wereldoorlog toe. De aandacht beperkt zich inmiddels allang niet meer tot de slagvelden en musea in Vlaanderen en Noord-Frankrijk. Ook de ontwikkelingen in ons eigen land in de periode 1914-1918 worden meer onderwerp van studie, wat z'n weerslag vindt in een toenemend aantal publicaties, lezingen, symposia etcetera. Het werd na zoveel jaar tijd dat de 'blinde vlek in het historisch bewustzijn van Nederland', zoals de historicus Maarten Brands de periode van de Eerste Wereldoorlog omschreef, wordt ingevuld.[1] Het Legermuseum speelt op deze ontwikkeling in door in 2004 een tentoonstelling te organiseren over Nederland in de Eerste Wereldoorlog, waarbij vanzelfsprekend de krijgsmacht centraal zal staan. In de tentoonstelling zal onder andere ruim aandacht besteed worden aan de modernisering in het Nederlandse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog. Dit artikel heeft één van die noviteiten tot onderwerp: de introductie van stormtroepen. Stormtroepen waren een antwoord op de vraag hoe de infanterie in de loopgraafoorlog succesvoller terreinwinst kon boeken en behouden. Het was de combinatie van tactische veranderingen, technische vernieuwingen en het esprit de corps van de Duitse stormtroepen, die de interesse wekte van de Nederlandse legerleiding.

Het Nederlandse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog

Een Hollander loopt langzaam, gebogen en op pantoffels. Men kan hem dus nooit leren in den korten oefeningstijd de vlotheid van den Franschman en de stramheid van den Duitscher.[2] Deze verzuchting van een infanterieofficier uit 1919 sluit aan bij het traditionele beeld dat altijd heeft bestaan van een weinig krijgshaftig Nederlands leger in de Eerste Wereldoorlog. In ons collectieve geheugen werden en worden de lange mobilisatiejaren vooral gekenmerkt door lamelendigheid en verveling. Honderdduizenden gemobiliseerde jonge mannen werden voor jaren achtereen onttrokken aan het economisch leven om hun tijd te doden met wachten op wat niet zou komen. Het Nederlandse leger was goed voorbereid geweest op een snelle mobilisatie maar

niet op een lange mobilisatie. Een leger dienstplichtigen vier jaar lang paraat houden zonder dat er oorlogshandelingen plaatsvonden, was een zware opgave. Dat lukte dan ook maar ternauwernood; de soldaten vergaten de oorlog en de bevolking vergat de grenswacht.[3]

Ter bestrijding van verveling was er de speciaal met dit doel opgerichte Commissie voor Ontwikkeling en Ontspanning (O & O), ressorterend onder het algemeen hoofdkwartier. Tot de werkzaamheden van deze commissie behoorden onder meer het opvoeren van toneelstukken, het geven van zanglessen en cursussen houtsnijden voor en door gemobiliseerden. Aan de resultaten van deze militaire huisvlijt werden zelfs tentoonstellingen gewijd. Het past allemaal in het stereotype beeld van de Nederlandse krijgsmacht. In boeken als Frank van Wezels roemruchte jaren wordt een nutteloos leger opgevoerd, geleid door merendeels incompetente officieren. Karikaturaal of niet, dit beeld is blijven hangen. Het is in publicaties eindeloos bevestigd, herhaald en overgeschreven.

Met de materiële uitrusting van leger was het ook al niet best gesteld. Generaal C.J. Snijders, opperbevelhebber tot 1918, schetste na de oorlog de situatie:

De munitievoorraad voor de artillerie [...] was nog verre van toereikend voor een strijd van eenigen duur. Van bommen-, granaat- en mijnwerpers [...] waren slechts enkele proefexemplaren aanwezig. Afweergeschut tegen luchtaanvallen ontbrak bijna geheel [...]. Ons vestinggeschut was zonder uitzondering totaal verouderd. Het aantal beschikbare mitrailleurs [...] was gering [...]. De aanwezige hoeveelheid handgranaten [...] bleef nog altijd zeer gering [...]. Gasmaskers [...] waren slechts in een bedroevend klein aantal aanwezig.[...] Onze luchtvloot was uiterst beperkt.[4]

Snijders geeft hiermee een eenzijdig beeld en doet zichzelf daarmee in zekere zin te kort. Want de Eerste Wereldoorlog is ook bij uitstek de periode van innovaties in het leger, ondanks alle moeilijkheden die overwonnen moesten worden.[5] De gemiddelde grenswacht zal van het brede scala aan vernieuwingen weinig hebben meegekregen, maar dat wil niet zeggen dat ze niet plaatsvonden.

Het is met de huidige stand van onderzoek lastig om definitieve uitspraken te doen over de vernieuwingen in het Nederlandse leger in de periode 1914-1918. In het algemeen past de kanttekening dat ze veelal een tijdelijk karakter hadden en kleinschalig waren. Na de demobilisatie in 1919 werden ze als gevolg van bezuinigingen vaak weer teruggedraaid. Ook waren de resultaten in vergelijking tot de oorlogvoerende landen gering, zodat per saldo de achterstand van Nederland toenam.[6] Toch is er wel het nodige gebeurd dat nader 'dienstvakoverstijgend' onderzoek rechtvaardigt. Een voorbeeld hiervan is een recente studie naar het optreden der verbonden wapens, de samenwerking tussen artillerie en infanterie. Dat was een les uit de oorlog die naderhand in het Nederlandse leger werd toegepast.[7]

De technische en tactische vernieuwingen bleven niet beperkt tot een enkel wapen of dienstvak, maar vonden overal binnen het leger plaats. Beperkt als de krijgsmacht was in de mogelijkheden van verwerving, konden innovaties veelal niet in de gewenste omvang en snelheid worden doorgevoerd. Het kwam doorgaans neer op improviseren in afwachting van levering van materieel uit het buitenland. Tegen het einde van de oorlog begonnen de inspanningen vruchten af te werpen, toen bijvoorbeeld luchtdoelkanonnen uit Engeland en Fokker jachtvliegtuigen uit

Duitsland arriveerden. Daarmee zijn twee belangrijke ontwikkelingen, de militaire luchtvaart en in het verlengde daarvan de luchtdoelartillerie, genoemd.

Centraal in de vernieuwingen stond de figuur van de Opperbevelhebber der Land- en Zeestrijdkrachten generaal Snijders, die al sinds 1910 doende was moderniseren binnen de krijgsmacht door te voeren.[8] Snijders had ingezien dat voor de handhaving van de neutraliteit naast het aloude statische stelsel van forten en de waterlinie, een mobiel veldleger essentieel was. Dit leger bestond op 4 augustus 1914, de dag waarop Duitsland België binnenviel, uit vier divisies van in totaal 95.000 man. Tijdens de oorlog kwamen veel ontwikkelingen in het veldleger en daarbuiten in een, zij het tijdelijke, stroomversnelling.

Informatievergaring

Toen de mobiele oorlogvoering aan het westfront na enkele maanden van gevechten geen beslissing had gebracht, ontstond een patstelling. Nadat de legers zich eenmaal hadden ingegraven bleek de combinatie van mitrailleur, pioniersdrop en prikkeldraad voldoende te zijn om iedere aanval te stuiten. Met de klassieke aanvalsmethoden was in feite elke infanterieaanval gedoemd te mislukken. Deze harde les werd in de praktijk van oorlog geleerd ten koste van enorme verliezen aan mensen en materieel. Om beweging terug te krijgen in de oorlog begonnen de Duitsers te experimenteren met speciale aanvalseenheden die gebruik maakten van nieuwe wapens en nieuwe tactische inzichten. Aanvankelijk gebeurde dat op kleine schaal maar in 1916 werd door de Oberste Heeresleitung de oprichting van dergelijke eenheden ter grootte van een bataljon bevolen. Al snel kregen zij vaste vorm met betrekking tot uitrusting en optreden, en kwam de aanduiding Stosstruppen in zwang. De Duitse stormtroepen hebben aan het front inderdaad succes gehad, maar konden uiteindelijk nergens een beslissende doorbraak forceren. Dat kwam omdat nooit aan een kortstondig tactisch succes een langdurig vervolg gegeven kon worden, wat vooral een logistieke oorzaak had. Vaak was een initiële stormaanval zorgvuldig en gedetailleerd voorbereid op basis van kaarten en inlichtingen verkregen uit luchtfotografie. In een nieuwe situatie in een net andere omgeving ontbrak vaak de tijd voor het opnieuw verzamelen en beoordelen van dergelijke essentiële informatie, waardoor de acties een meer geïmproviseerd karakter kregen en daardoor minder effectief waren, terwijl de verliezen dan juist toenamen.

De Generale Staf in Nederland had uit de aard der zaak een grote belangstelling voor alles wat zich aan het front afspeelde. De afdeling GS III, de voorloper van de Militaire Inlichtingendienst, vergaarde informatie uit open bronnen en ook van gevluchte en geïnterneerde deserteurs uit de oorlogvoerende landen. Daarnaast reisden stafofficieren regelmatig naar het buitenland, ook naar het front, om zich daar op de hoogte te stellen van de nieuwste ontwikkelingen. Hetzelfde deden militaire attachés, die vanaf 1916 op verzoek van Snijders werden geaccrediteerd in Berlijn, Parijs en Londen. Zij deden verslag van hun bevindingen in uitgebreide rapporten en lieten deze vergezeld gaan van de nodige aanbevelingen. De rapporten werden op de burelen van de Generale Staf bestudeerd en geëvalueerd. In de Militaire Spectator uit de jaren 14-18 en vlak daarna is een groot aantal artikelen te vinden waarin direct of indirect informatie uit dit soort verslagen is verwerkt. Met name de samenvattende artikelen van kapitein P.J. van Munnekrede zijn informatief.[9]

Veel archiefmateriaal van de inlichtingendiensten is verloren gegaan maar van een aantal reizen van de militair attaché te Berlijn, luitenant-kolonel T.F.J. Muller Massis zijn verslagen bewaard

gebleven.[10] Muller Massis maakte als gast van de Duitse legerleiding diverse reizen naar zowel het oost- als het westfront.

In de rapporten worden zowel technische, tactische en organisatorische wetenswaardigheden genoemd die van nut zouden kunnen zijn voor het Nederlandse leger. Weinig ontsnapte aan de belangstelling: van godsdienstoefeningen te velde tot het tactisch gebruik van loopgraafmortieren, en van het toenemend aantal militairen met geslachtsziekten tot het gebruik van gewapend beton bij loopgraven. Alles wat maar enigszins relevant kon zijn, werd genoteerd. Aldus was de Nederlandse legerleiding goed op de hoogte van de sterkte en de slagkracht van de buitenlandse legers, en konden bovendien nieuwe ontwikkelingen snel gesignaleerd worden. Zo is ook het gebruik en de opleiding van stormtroepen in Den Haag bekend geraakt. In februari en maart 1917 verbleef Muller Massis bij een Duits legerkorps in de Vogezen, waarbij hij ook een bezoek bracht aan een oefenterrein van Duitse stormtroepen. Hij beschreef verschillende aanvalsmethoden die in een demonstratie aan bod komen, maar ook de constructie van loopgraven en verschillende nieuwe uitrustingsstukken.

Den volgenden dag bracht ik een bezoek aan het oefenterrein van Sturmtruppen op de Borntaler Kopf.[...]. De draadsnijders rukten zonder geweer uit steeds met een paar handgranaten in de zakken van de jas en, als zij wilden met een bajonet of met een dolk. [...]. Om bij het doorknippen geen geluid te veroorzaken, wordt een stuk doek om de draad gewonden ofwel een grooten doek om de geheele schaar gewikkeld' [...] Eindelijk werd nog beoefend het vuren met het geweer op plotseling tevoorschijn komende bordschijven voorstellende vijandelijke granaatwerpers die zich dadelijk na de worp weder dekken.[...] Natuurlijk waren alle deelnemers aan deze oefening van staalhelmen voorzien.[11]

Stormtroepen in Nederland

Dit rapport miste zijn uitwerking niet. In augustus 1917 gaf Snijders het bevel aan zijn ondercommandanten dat bij iedere compagnie infanterie van de landweer een 'stormsectie' geformeerd moest worden. Een infanteriecompagnie bestond uit vier secties van elk circa vijftig man, de nieuw te vormen stormsecties vormden de eerste sectie van elke compagnie. Zo'n stormsectie kon in klein verband zelfstandig optreden of voorafgaan aan de rest van de compagnie. Ook kon bataljonsgewijs opgetreden worden; dan vormden de vier stormsecties van het bataljon tezamen één stormcompagnie. Elitetroepen dienden het te zijn volgens de opperbevelhebber. Herkenbaar aan een mouwlis en beloond met extra soldij en verlof.

De leden van de stormsecties werden 'stormmannen' genoemd, niet te verwarren met landstormmannen, die de oudste lichten dienstplichtigen van de landstorm vormden. De stormmannen waren bestemd om voorop te gaan bij de aanval, om vijandelijke posten te overvallen, om mitrailleurnesten te overmeesteren en om hindernissen op te ruimen. In afwachting van een geformaliseerde opleiding werd een aantal vaardigheden opgesomd waarover de aspirant-stormman moest beschikken: springen, klimmen, handgranaatwerpen en bajonetvechten waren de belangrijkste. De fysieke eisen werden grotendeels ontleend aan die van het 'militair vaardigheidsdiploma', een beproefd instrument voor fysieke selectie in het leger. Verder moest een stormman vanzelfsprekend over een juiste dosis vastberadenheid en moed beschikken.

Het vullen van de stormsecties met personeel en materieel tot 'oorlogssterkte' bleek echter problematisch. Dit werd in Den Haag voor zover het personeel betrof geweten aan de hoge eisen die aan de stormmannen gesteld werden. Wellicht heeft een gering enthousiasme onder de dienstplichtigen hierbij ook een rol gespeeld. Commandanten die het niet zo nauw namen met de gestelde eisen om toch maar een sectie te vullen werden teruggefloten. Stormtroepen waren immers niet voor niets keurtroepen want het ingedeeld zijn bij deze afdelingen moet als een onderscheiding en als een waardering van persoonlijke eigenschappen worden aangemerkt, aldus Snijders.[12]

Een stormsectie bestond op papier uit:[13]

1 commandant (luitenant)

6 man kader (sergeants, korporaals)

20 grenadiers

20 fuseliers

4 granaatgeweren met 8 man bediening

2 mitrailleurs met 5 man bediening

2 vlammenwerpers met 2 man bediening

2 ordonnans seiners

totaal: 64

Een organieke stormsectie bestond dus voor het grootste deel uit handgranaatwerpers (grenadiers) en geweschutters (fuseliers). Het belangrijkste wapen van de stormman was de handgranaat. Bij de samenstelling van de sectie diende hiermee rekening gehouden te worden. Selectie vond plaats door middel van het houden van schiet- en werpoefeningen. De beste werpers werden bij de grenadiers ingedeeld, de beste schutters bij de fuseliers. Naderhand wijst men de beste fuseliers aan als mitrailleurgeweschutter en de grenadiers, die tevens goed schieten, als granaatgeweschutter. De slechtste fuseliers bestemde men tot vlammenwerpers.[14]

Tactische inzet

Stormtroepen waren zoals gezegd bedoeld voor het uitvoeren van aanvallen in de loopgravenoorlog. Belangrijk waren het verrassingselement (snelheid), de concentratie van vuurkracht en de variatie aan middelen. Stormtroepen onderscheidden zich verder van reguliere infanterie door de grotere Zelfstandigheid in hun optreden. Groepscommandanten (onderofficieren) hadden een betrekkelijk grote vrijheid om zelf initiatieven te nemen in het gevecht, waardoor ze veel flexibeler waren. Met name aan dit laatste aspect wordt het succes van de Duitse stormtroepen vaak toegeschreven. De Nederlandse stormtroepen waren op papier in organisatie en uitrusting een getrouwe kopie van het Duitse voorbeeld. Er werd wel in de opleiding met een aantal typisch Nederlandse omstandigheden en terreinkenmerken rekening gehouden. Zo kregen de rekruten bijvoorbeeld onderricht in zwemmen en roeien, vaardigheden die in een geïndeerd gebied of bij de strijd in het polderland essentieel waren.[15] Stormtroepen hadden geen tijd om zich te beraden over hoe een waterhindernis te nemen, droge voeten waren niet het uitgangspunt. Bij het voorwaarts stormen van de infanterie nu geen gezeur meer met planken en polsstokken!, aldus kapitein Van Munnekrede.[16]

In een legeruitgave uit 1918 wordt een onderscheid gemaakt tussen drie typen stormaanvallen: kleine acties waarbij de stormtroepen na afloop terugkeren op hun post, aanvallen met een

beperkt doel waarbij de bezette posities moeten worden behouden en ten slotte het inleiden van operaties op grotere schaal, waarbij de stormsecties van een bataljon worden samengevoegd tot een compagnie.

Een stormaanval 'volgens het boekje' uitgevoerd, met het doel de vijandelijke loopgraven te bezetten en te zuiveren had het volgende verloop.[17] Na inleidend artillerievuur werd verondersteld dat in de prikkeldraadversperring in twee bressen waren geschoten (zie O & P, afb. 7). Hierdoor zouden de stormtroepen in verschillende aanvalsgolven met telkens 25 meter tussenruimte oprukken richting het vijandelijke loopgravenstelsel. De cijfers in de tekening verwijzen naar de verschillende beschreven aanvalsgolven. 1: Allereerst dienden de punten A en D bezet te worden door flankpatrouilles, bewapend met mitrailleurgeweren. Tegelijk daarmee moesten de naderingsloopgraven tussen de voorste linie en daarachter (L-H, M-I, N-K) gezuiverd worden. Daarna kwam het verrassingsselement, 2: doorstoten van een tweede aanvalsgolf naar B en C, en naar E, F en G om de vijand te beletten versterkingen vanuit de vijandelijke tweede linie naar voren te zenden. 3: Vervolgens werden de punten L en N bezet, van waaruit met eigen mitrailleurs de verbindingsloopgraaf B-C onder vuur genomen zou worden, en de vijandelijke voorste linie (A-D) gezuiverd. 4: De volgende golf bezette de punten T en U met mitrailleurgeweren en zuiverde de vijandelijke verbindingsloopgraaf (B-C). Als laatste waren er nog reserves die zich bij L en N opstelden om een eventuele terugtocht te kunnen dekken. Vuursteun voor de aanval leverden twee mitrailleursecties.

Tijdens de aanval werden de stormsecties opgedeeld in patrouilles, die luisterden naar klinkende namen als 'naderingsloopgraafzuiveringspatrouilles'. Deze patrouilles waren verschillend van samenstelling, maar altijd waren er grenadiers met handgranaten en fuseliers met geweermitrailleurs bij ingedeeld. Afhankelijk van de taak van de patrouille verder vlammenwerpers voor het zuiveren van loopgraven, en geweergranaatschutters. Een patrouille bestond ongeveer uit tien man, afhankelijk van de grootte onder commando van een korporaal of een sergeant.

Om een stormaanval tot een succes te maken was samenwerking met de artillerie noodzakelijk. Hierbij werd al iets zichtbaar van het optreden der verbonden wapens. Gebruikelijk in de loopgravenoorlog was dat infanterieaanvallen werden voorafgegaan door intensieve artilleriebeschietingen volgens het adagium: de artillerie verovert, de infanterie bezet. Zo'n barrage had tot doel de vijand te vernietigen of op z'n minst te verhinderen defensieve posities als mitrailleurstellingen in te nemen. Er kwam echter een moment dat de artillerie ophield met vuren of het vuur moest verleggen naar voren om zo de eigen infanterie de gelegenheid te geven terreinwinst te boeken. Dat luisterde nauw. Als het te vroeg gebeurde kreeg de vijand de kans alsnog zijn stellingen, of wat daarvan over was, te betrekken. Als het te laat gebeurde kwam de eigen infanterie onder eigen artillerievuur te liggen. Met de gebrekkige verbindingen p het slagveld kwam het echter regelmatig voor dat samenwerking tussen artillerie en infanterie het tegendeel bereikte van wat werd beoogd. Het spreekt vanzelf dat voornamelijk de eerste aanvalsgolven, stormtroepen, daarvan het slachtoffer werden, iets wat regelmatig voorkwam aan het front.[18]

Uitrusting en bewapening

Nederlandse stormmannen droegen als basistenuet het normale veldgrijze 'uniform. Ze waren herkenbaar aan een lis op de mouw die was omzoomd met een gekleurde bies (rood voor

grenadiers, groen voor jagers, blauw voor infanterie) gecompleteerd met een knoop met springende granaat. Ransel en patroontassen werden in de regel niet gebruikt. De broekzakken van de stormman boden volgens voorschrift plaats aan 40 geweerpatronen.[19] Om de koppel op te houden werd een nieuw type linnen draagriemstel ingevoerd: de zogenaamde Y riem, een ontwerp van de commissie 'in zake bepakking en voetbekleding der Infanterie'. [20] Later werd dit draagriemstel meer algemeen ingevoerd. Tot de standaarduitrusting behoorden het gasmasker dat in een bus aan een draagband over de schouder hing, bajonet, pioniersdrop, lege zandzakken, broodzak, dolk, veldfles en stalen helm. De handgranaatwerpers droegen 24 handgranaten verdeeld over twee kruiselings over de schouder gedragen zakken. In één van de voorschriften werd naar Duits voorbeeld een granaatzak afgebeeld die gemaakt was van een zandzak met een deksel, waaraan een draagband was bevestigd. Of deze ook werkelijk zo is ingevoerd is onduidelijk. Waarschijnlijk is een gewone zandzak gebruikt die was ingekort.

De persoonlijke bewapening en verdere uitrusting als draadscharen en vlammenwerpers werd aangepast aan de uit te voeren opdracht. Stormmannen waren in principe uitgerust met wielrijderskarabijnen met lange bajonet, of geweren van het type M95, met standaard bajonet. Karabijnen lijken de voorkeur gehad te hebben boven geweren vanwege de betere hanteerbaarheid. Daarnaast beschikten ze over revolvers Model 1873, Madsen geweermitrailleurs, en speciale loopgraafgeweren waarvan er duizend zijn gemaakt door de Artillerie Inrichtingen. Deze loopgraafgeweren waren gewone geweren, voorzien van een verlengde kolf en een periscoop. Zo konden vanuit de dekking van een loopgraaf doelen op korte afstand worden beschoten.[21] Het is overigens niet erg waarschijnlijk dat dit bij uitstek defensieve wapen bij stormaanvallen gebruikt zal zijn.

Bij veel acties werden schoudervuurwapens zelfs helemaal niet gebruikt omdat ze zeker in de loopgraven stormtroepen belemmerden in hun bewegingsvrijheid. De Eerste Wereldoorlog heeft op het gebied van hand- en schoudervuurwapens slechts een beperkt aantal nieuwe ontwikkelingen te zien gegeven; hier van belang zijn die van de geweermitrailleur en de pistoolmitrailleur. De Duitse stormtroepen hadden aan het einde van de oorlog de beschikking over Bergmann MP18 pistoolmitrailleurs, gemaakt voor automatisch 'vuur op korte afstand en dus zeer geschikt voor loopgraafgevechten. De Nederlandse stormtroepen hadden deze pistoolmitrailleurs toen nog niet.

Het belangrijkste wapen in de loopgravenstrijd was de handgranaat, zowel offensief als defensief. Een ontploffende handgranaat richtte in een loopgraaf 1 meer schade aan dan geweervuur. Bovendien waren ze eenvoudig te bedienen en in betrekkelijk grote aantallen mee te nemen. Het Nederlandse leger beschikte tot 1917 over twee typen handgranaten: een schokhandgranaat, voorzien van een schokbuis die na aanraking met de grond de granaat tot ontploffing bracht, en een tijd- of doorhandgranaat die enkele seconden na de worp tot ontploffing kwam. Vanwege het geringe bereik van de schokhandgranaten werd hiervoor een handgranaatwerper ingevoerd: een werparm die met een sterke veer gespannen was, en waarmee afstanden tot honderd meter haalbaar waren.[22] Een probleem met de schokhandgranaat was dat deze op drassige Hollandse bodem vaak niet tot ontploffing kwam.

In 1917 werden een Nederlandse ei- en een Duitse steel- en eihandgranaat ingevoerd om te voorzien in de grote behoefte aan handgranaten.

Een ander kenmerkend wapen van de stormtroepen was de stormdolk, die de bajonet verving. Dit korte steekwapen van Nederlands ontwerp uit 1916 met een lengte van 34 centimeter werd vanaf 1918 uitgereikt aan de stormtroepen. De stormdolk was een novum: korte steekwapens als dolken en messen werden voordien niet in het Nederlandse leger gebruikt. Ze werden bij de Artillerie Inrichtingen te Hembrug vervaardigd van oude spoorrails.[23]

De stormtroepen werden als eersten in Nederland uitgerust met een stalen helm, alweer naar aanleiding van ervaringen van buitenlandse legers aan het front. Op basis van de Franse casque Adrian, waarvan een partij was opgekocht en beproefd, werd door de Artillerie Inrichtingen in samenwerking met officieren van de Stormschool een nieuwe helm ontworpen: de helm Model 1916, geperst uit één stuk staalplaat.

Eveneens nieuw in de Nederlandse bewapening was de vlammenwerper (of 'vlamspuit') waarmee de stormtroepen werden uitgerust. Dit wapen was ontwikkeld voor het zuiveren van loopgraven. De vlammenwerper bestond uit een tank waarin een brandbare vloeistof was opgeslagen. Deze vloeistof werd onder gasdruk uit een mondstuk gespoten en daarbij tot ontbranding gebracht. De vlamspuit had een bereik van enkele tientallen meters. Er werden twee varianten ingevoerd, een kleine versie die door twee man en een grote die door drie man bediend moest worden. Gedurende de oorlog werden in totaal zestig stuks van deze wapens ingevoerd.[24]

De hier genoemde wapens en uitrustingsstukken waren ten tijde van de invoering van de stormtroepen slechts mondjesmaat (alleen op de scholen) of nog niet aanwezig. Er was van alles te weinig. Zo verbood de minister van Oorlog in 1916 het werpen van scherpe handgranaten bij de opleidingen omdat de oorlogsvoorraad te snel slonk. Tot dan toe mocht elke werper twee scherpe granaten gooien. Snijders protesteerde tegen deze beslissing, waarna een compromis werd gevonden in het werpen van één scherpe handgranaat per persoon. Verder moest men zich behelpen met oefenhandgranaten.[25]

Waar hier soldaten oefeningen beschouwden als tijdverdrijf, werden ze in Duitsland voorbereid op een strijd op leven en dood. Uit eerder genoemde frontreisverslagen bleek dat Duitse stormtroepers zo realistisch mogelijk oefenden, onder andere met scherpe handgranaten, waarbij dan ook de nodige ongelukken gebeurden. Dat bleef de Nederlandse stormtroepen bespaard. Luitenant Koster stelt in zijn boekje voor dat als men oefeningen in het ontwijken met oefenhandgranaten te gevaarlijk [vindt], dan kan men ze voor dit onderdeel zeer goed door aardkluiten of stukken hout vervangen.[26]

Volgens voorschrift maakten ook granaatgeweren deel uit van de bewapening. Dit waren geweren met een schietbeker op de loopmond om er handgranaten mee te kunnen verschieten. Gedurende de oorlog werden slechts enkele buitenlandse exemplaren getest, maar tot invoering kwam het niet. Gasmaskers tenslotte behoorden eveneens, althans op papier, tot de standaarduitrusting van de stormtroepen. Algemene beschikbaarheid van, en vertrouwdheid met gasmaskers was één van de belangrijkste lessen uit de frontoorlog. Met klem werd hier door Nederlandse officieren die er geweest waren, op gewezen.[27] Kapitein H.J. Cool, die in 1917 het westfront bezocht, nam gasmaskers mee terug van zijn reis om ze in Den Haag te demonstreren. Er werd na proefnemingen uiteindelijk een Nederlands model gasmasker ingevoerd dat goed voldeed. Maar invoering bij het veld- en vestingleger kwam er nauwelijks van, mede door productieproblemen als gevolg van rubberschaarste. In 1918 waren er van de

500.000 bestelde gasmaskers slechts 5.000 uitgereikt aan de troepen.[28] Het niet of in onvoldoende mate kunnen uitreiken van gasmaskers was niet te wijten aan laksheid of een lage prioriteitstelling. Het is één van de grootste frustraties geweest van de legertop en Snijders in het bijzonder dat er op dit gebied niet meer bereikt kon worden. Men maakte zich vooral zorgen over het moreel van de troep wanneer deze onbeschermd tegen de gevolgen van een gasaanval het veld ingestuurd zou worden.

Materieelgebrek was een constante factor in het Nederlandse leger tijdens de mobilisatie. Maar in ieder geval één pragmatisch ingestelde officier, dezelfde luitenant Koster die wees op het gevaar van oefenhandgranaten, liet zich hierdoor bij het opleiden van stormtroepen niet uit het veld liet slaan.

Bij de oefeningen zal zich het gemis aan materieel vaak onaangenaam doen voelen. Het is daarom noodig het voorstellingsvermogen der manschappen te ontwikkelen en dit zoo veel mogelijk te hulp te komen. Zoo kan men bijv. een granaatgeweer voorstellen door een schermgeweer. Een gewoon geweer voorzien van een vlagje en een eenvoudig steunijzer kan men bezigen als mitrailleurgeweer, terwijl een bus voorzien van een stuk oude gasslang, die op den rug kan worden bevestigd, een vlammenwerper voorstelt.[29]

Stormscholen

Om de Nederlandse soldaat vertrouwd te maken met het gebruik van de handgranaat in de loopgraafoorlog, waren in 1916 de eerste handgranatenscholen opgericht. Voor de stormtroepen, die een aanzienlijk groter assortiment aan wapens moesten kunnen hanteren en tactisch beter onderlegd moesten zijn, was een uitgebreidere opleiding nodig. Er werden dus aparte stormscholen ingericht, wederom naar Duits voorbeeld. De officier belast met de organisatie hiervan, kapitein van het KNIL H.P. Pieper, was hiertoe in Duitsland op stage geweest.[30]

Aanvankelijk was voorzien in een Centrale Stormschool te Waalsdorp waar instructeurs zouden moeten worden opgeleid voor de zes à acht stormscholen in het land. De Centrale Stormschool werd in de zomer van 1918 in gebruik genomen, de anderen zouden spoedig volgen. Maar als gevolg van het einde van de oorlog in november 1918 en de daarop volgende demobilisatie en reorganisaties, werden de scholen weer gesloten. In 1919 werd echter besloten ze weer op te richten, nu vier scholen, één per divisie. De Centrale Stormschool in Waalsdorp werd de school van I Divisie, verder verrezen scholen in Arnhem (II Divisie), Bergen op Zoom (III Divisie) en Amersfoort (IV Divisie).

In twee weken maakten de cursisten volgens een strak schema kennis met de belangrijkste facetten van de loopgravenstrijd, waarbij met name het handgranaatwerpen een regelmatig terugkerend programmaonderdeel was. en dag uit leven van een stormman in opleiding bevatte veel praktijkles en fysieke training, afgewisseld met theorie. Een voorbeeld van een dag op de stormschool:[31]

Donderdag

08.00 - 9.00	Zweedsche gymnastiek.
09.00- 10.00	Pionieren. Indeelen van werkploegen. Maken van gevechtloopgraaf.
10.00-11.00	Geweervechten. Handgranaatwerpen. Hindernisbaan.
11.00-12.00	Theoriemitrailleurs.
14.00 - 14.40	Verkennen van loopgraafdelen.

14.40 - 15.20	Oprollen van een loopgraafvak.
15.20 - 16.00	Zuiveren van een naderingsloopgraaf.
16.00 - 17.00	Poetsen onder toezicht.

Over het wel en wee van de stormscholen is verder helaas weinig bekend. Wel is duidelijk dat onder invloed van veranderende ideeën over het infanteriegevecht geleidelijk de stormtroepen hun functie als zelfstandig onderdeel zouden verliezen. Stormtroeptactiek zou meer ingepast moeten worden in groter verband en niet voorbehouden moeten blijven aan een kleine groep. Deze ontwikkeling was overigens al tijdens de oorlog ingezet in het Duitse leger waar vanaf 1918 iedere infanterist geacht werd stormman te zijn, waarmee de keurtroepengedachte kennelijk weer werd losgelaten.[32] Dat deze visie in Nederland werd gedeeld blijkt onder andere uit het afschaffen van het speciale onderscheidingsteken voor stormtroepen in 1924. De stormscholen bleven nog wel bestaan maar het lijkt er sterk op dat ze meer werden gebruikt voor bijscholing van kader en als beproevingsafdeling voor nieuw materieel.[33]

Conclusie

Stormtroepen werden in Nederland in 1917 ingevoerd nadat duidelijk was geworden dat zij aan het front in de loopgravenoorlog een belangrijk wapen waren. In uitrusting en organisatie waren zij een kopie van de Duitse stormtroepen, wat niet verwonderlijk is gezien de grote belangstelling en bewondering, die het officierskorps hier had voor het Duitse leger, en natuurlijk omdat de Duitsers als eersten op grote schaal stormtroepen inzetten.

De invoering van stormtroepen in het Nederlandse leger vond plaats in een stormachtige periode waarin op vele terreinen technische, tactische en organisatorische veranderingen plaatsvonden. De prioriteiten moesten verdeeld worden over vele aandachtsgebieden. De stormtroepen lijken wat overhaast ingevoerd te zijn. Dit kan verklaard worden uit de angst om de aansluiting bij het buitenland te verliezen. Door de tijdsdruk lijkt de omgekeerde volgorde te zijn gehanteerd: eerst werden ze geformeerd, daarna begon men aan opleidingen te werken en de materieelvoorziening kwam als laatste aan bod. Vanwege het materieelgebrek moet in de uitvoering van de ideeën de wens vaak de vader van de gedachte zijn geweest. In dat opzicht is de introductie van stormtroepen illustratief voor andere aanpassingen aan de organisatie, bijvoorbeeld de luchtdoelartillerie.

Met de stormtroepen wilde Snijders een keurkorps formeren, en daarmee dienstplichtige soldaten de kans bieden zich te onderscheiden. Of in het Nederlandse leger daarvoor een voedingsbodem aanwezig was, is echter de vraag. Het lijkt er niet op dat er veel animo was voor de stormtroepen en het lijkt er ook niet op dat de aanduiding keurtroepen buiten het beroepskader erg veel harten sneller deed kloppen. Daarbij moet bedacht worden dat de stormtroepen laat in de oorlog geformeerd werden. De meeste gemobiliseerden waren eind 1917 al geruime tijd onder de wapenen en hadden waarschijnlijk inmiddels meer belangstelling voor de verruimde verlofmogelijkheden dan voor militaire nieuwigheden. De gruwelen van de oorlog waren in Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog genoegzaam bekend. De stormtroepen bij uitstek werden geassocieerd met de oorlogvoering aan het westfront. Ingedeeld zijn bij deze troepen betekende automatisch een groot risico om tijdens een aanval te sneuvelen. Dat was voor de doorsnee Nederlandse dienstplichtige bij elkaar waarschijnlijk genoeg reden om de stormtroepen met enige scepsis te beschouwen. Ook het materieelgebrek zal vermoedelijk de uitverkorenen niet met groot vertrouwen een werkelijk operationeel optreden tegemoet hebben doen zien.

Hoe die Nederlandse dienstplichtige er werkelijk over dacht is moeilijk te achterhalen. De 'veteranen' uit de periode 1914-1918 hebben zich nooit in veel wetenschappelijke belangstelling dienaangaande mogen verheugen. Vooralsnog zal het beeld dus moeten worden samengesteld uit autobiografische gegevens. Nu wil het gelukkige toeval dat de bekendste gemobiliseerde uit de Eerste Wereldoorlog, Frank van Wezel, een aantal gedachten heeft gewijd aan de stormtroepen, zowel in de Notities van een landstormman als in de roman Frank van Wezels roemruchte jaren. In de Notities is de auteur ronduit negatief over de stormtroepen. De introductie ervan werd in ieder geval met bijzonder weinig geestdrift ontvangen, wat geen verbazing wekt. In deel XX beschrijft hij hoe een lotgenoot een bericht voorleest uit het Handelsblad waarin de Nederlandse stormtroepen ('bloedploegen') worden aangekondigd:

[...] onmiddellijk daarop weergalmdde de kamer van het schone lied:

*'Maar eenmaal komt die tijd,
Dá'me de rotzooi gaan verlaten.
Vervloekt zij 't reziment
Lang leve de soldaten!' [34]*

Tot zover niets nieuws. Maar in de latere roman komt het onderwerp stormtroepen weer aan de orde, en ditmaal aanmerkelijk minder negatief. Frank van Wezel wordt tot zijn eigen verbazing ingedeeld bij wat nu heet de 'fokkerij der alvernielers'. Al gauw heeft hij in de gaten dat het allemaal wel meevalt met de vermeende bloeddorst. Het bevalt hem er prima en ieder geval is de sfeer er beter.

In de stormsektie waren er maar heel weinig van die onsympathieke veldlegerbiggen [...] Overall was wantrouwen en de ruzie was niet van de lucht. Het was een onaangename compagnie. De bloedploeg uitgezonderd, de patente jongens van de stormsektie. [35]

Het heeft er de schijn van dat Frank van Wezel met zijn kritische geest en zijn weerzin tegen het militaire, paradoxaal genoeg bij de stormsectie aantreft waar hij al lang niet meer op had durven hopen. Hij ervaart een mix tussen competitie en informaliteit op een plaats waar goedgezinden elkaar blijken te hebben gevonden. Voor dienstkloppers en lijntrekkers was in de stormsectie geen plaats. Met enige ironie stelt onze antimilitarist vast dat hij zich tussen de keurtroepen opmerkelijk goed thuis voelt. Ook hier is voorzichtigheid geboden: het is de ervaring van een enkeling en bovendien opgetekend in een roman.

De wapenstilstand van november 1918 kwam op een moment dat de jonge stormtroepen en de opleidingen nog volop in ontwikkeling waren. De demobilisatie maakte echter aan elk elan weer een einde: de stormscholen werden uiteindelijk één voor één opgeheven en nieuw materieel kwam als gevolg van de bezuinigingen maar mondjesmaat of helemaal niet meer binnen. In 1924 viel het doek voor de stormtroepen zoals ze oorspronkelijk bedoeld waren. Aldus hebben ze zich geen roemruchte traditie kunnen verwerven en van blijvende betekenis zijn ze als zelfstandig onderdeel binnen de infanterie dus niet geweest. Wel komt hen de eer toe een aantal nieuwe wapens voor het eerst te hebben gebruikt. Sommige, zoals de stalen helmen Model 1916 en de stormdolk werden in de meidagen van 1940 nog gebruikt. Laatstgenoemd wapen is als symbool heden ten dage nog terug te vinden in het baretembleem van de Stoottroepen.

Bronnen

Nationaal Archief, Archief Generale Staf, 2.13.70:

- inv. 3 'Frontreis Ikol Muller Massis'.
- inv. 660 'Opleiding, uitrusting en bewapening stormtroepen'.
- inv. 705 Nota van B.C. de Jonge 'omtrent hetgeen sedert den aanvang der mobilisatie van het leger is gedaan om de gevechtswaarde en de uitrusting hiervan te verhogen'.
- inv. 947 'Organisatie Stormscholen'.

Instituut voor Militaire Geschiedenis/Documentatiecentrum:

- dossier 91 a/3: Mobilisatieverslag 'Nota over den militairen toestand van Nederland'.
- dossier 128/2: rapport GS III No 3276 'stukken met betrekking tot gevechtservaringen aan het westfront'.
- dossier 141/1, nr. 118C 'Frontreis van militair-attaché Ikol T.F.J. Muller Massis naar de Vogezes, 28 februari - 17 maart 1917'.

Genie Museum

- 'Verslag van de Nederlandsche missie aan het Duitsche westfront, 1917'.

Voorschriften en Legeruitgaven

- Ontwerp aanwijzing voor de opleiding van stormsectiën. Vastgesteld door den OLZ bij beschikking van 12 september 1917 O.V.I. No 97732, G.S. No.7832 (Den Haag 1917).
- Aanwijzingen voor de opleiding van Stormtroepen. Vastgesteld door den OLZ bij beschikking van 20 april 1918 O.V.I. A 117948, G.S. No. 3108 (Den Haag 1918).
- Koster, W.L., Het gebruik en de opleiding van Stormtroepen (Breda 1918).

Literatuur

- Abbenhuis, M. Between the devil and the Jeep blue sea. The Netherlands, Neutrality and the Military in the Great War, 1914-1918 (ongepubliceerd proefschrift University of Canterbury, Nieuw-Zeeland, 2001). Aanwezig in bibliotheek Legermuseum.
- Abbenhuis M., 'Rustig te midden van woedende golven; de moeilijke verdediging van de Nederlandse neutraliteit' in: H. Andriessen ed., in: De Grote Oorlog. Kroniek 1914-1918 deel 1 (Soesterberg 2001) 303-324.
- Beets, T., 'Stormtroepen', in: Mavors 15 (1921) 172-176.
- Bosboom, N., In moeilijke omstandigheden. Augustus 1914- mei 1917 (Gorinchem 1933).
- Brands, M.C., 'The Great War die aan ons voorbijging. De blinde vlek in het historische bewustzijn van Nederland, in: M. Berman & J.C.H. Blom ed., Het belang van de Tweede Wereldoorlog: de bijdragen voor het symposium op 22 september 1997 ter gelegenheid van de opening van de nieuwe behuizing van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (Den Haag 1997) 9-20.
- Dekker, P.C., 'Stormscholen', in: Militaire Spectator 89 (1920) 336-345.
- Evers, C.H. 'De Nederlandse stormdolk', in: Armamentaria 14 (1979) 15-29.

- Froger, W., 'Enkele beschouwingen over de moderniseering van het leger', in: Militaire Spectator 88 (1919) 355-362.
- Gudmundsson, B., Stormtroop tactics : Innovation in the German Army 1914-1918 (Westport 1989).
- Jong, A.M. de, Frank van Wezels roemruchte jaren. Militaire roman, aangevuld met 'Notities van een landstormman' (Amsterdam 1963).
- Kitzen, M.W.M. & D.H. Tuinier, Ervaringen uit den Groote Europeesche Krijg invloeden op het optreden der Nederlandse verbonden wapens en het gebruik van vestingwerken (ongepubliceerde scriptie KMA, 2002).
- Klinkert, W., 'Met de pen of met het zwaard. Militaire middelen en de verdediging van de neutraliteit 1910-1914', in: H. Binneveld ed., Leven naast de catastrofe: Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog (Hilversum 2001) 1326.
- Moeyes, P., Buiten schot: Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog 1914-1918 (Amsterdam 2001).
- Munnekrede, P.J. van, 'Eenige ervaringen, opgedaan in den tegenwoordigen Europeeschen oorlog', in: Militaire Spectator jrg. 84 (1915) 211-222, 280-299.
- Munnekrede, P.J. van, 'De strijd in het polderland in verband met de ervaringen van den huldigen oorlog', in: Orgaan der Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap, 1917-1918 (Den Haag 1918) 197-267.
- Nuij, N.J., "Die alles dekt, slecht bewaart". De invloed van het strategisch denken in Nederland op de relatieve gevechtswaarde van de krijgsmacht 1908-1918', in: H. Andriessen ed., De Grote Oorlog. Kroniek 1914-1918 deel 1 (Soesterberg 2001) 198-219.
- Pieper, H.P., 'Over Handgranaten- en Stormscholen tijdens de mobilisatie' Militaire Spectator 88 (1919), 445-450.
- Schmit, L., 'De behoefte is meer dan dringend': modernisering van het Nederlandse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog (ongepubliceerde scriptie Universiteit van Amsterdam 1999). Aanwezig in bibliotheek Legermuseum.
- Schmit, L., 'Nederland en de gifgasoorlogvoering in de Eerste Wereldoorlog', in: Armamentaria 36 (2001) 117-134.
- Sjoerdsma, B.A., 'De Stormscholen' in: Mavors 24 (1930), 281-288.
- Snijders, C.J., 'Nederland's militaire positie gedurende den Wereldoorlog', in: Militaire Spectator 92 (1923) 536-562.
- Vries, G. de & B. Martens, Nederlandse vuurwapens: Landmacht en Luchtvaartafdeling, 1895-1940 (Amsterdam 1993).

Noten

- 1 Brands, 'The Great War die aan ons voorbijging', 9.
- 2 Froger, 'Enkele beschouwingen over de moderniseering van het leger', 361.
- 3 Moeyes, Buiten schot, 160.
- 4 Snijders, 'Nederland's militaire positie gedurende den wereldoorlog', 564-565.
- 5 Nationaal Archief, archief GS 2.13.70 inv. 705.
- 6 Nuij, 'Die alles dekt, slecht bewaart', 215-216; Abbenhuis, 'Rustig temidden van woedende golven', 308.
- 7 Kitzen & Tuinier, Ervaringen uit den Groote Europeesche Krijg, 134-138.
- 8 Klinkert, 'Met de pen of met het zwaard', 14; Abbenhuis, 'Between the devil and the deep blue sea', 73 ev.
- 9 Zie bijv: Munnekrede, 'Eenige ervaringen, opgedaan in den tegenwoordigen Europeeschen oorlog'. Voor een compleet overzicht, zie: Schmit, 'De behoefte is meer dan dringend', 134.
- 10 IMG dossier 141/1; Nationaal Archief, archief GS 2.13.70 inv. 3.
- 11 IMG dossier 141/1, verslag No 118 C.
- 12 Nationaal Archief, archief GS 2.13.70 inv. 660.
- 13 Koster, 'Het gebruik en de opleiding van Stormtroepen', 20.
- 14 Koster, 'Het gebruik en de opleiding van Stormtroepen', 64.
- 15 Ontwerp aanwijzing voor de opleiding van stormsectiën; Nationaal Archief, archief GS 2.13.70 inv 947.
- 16 Munnekrede, 'De strijd in het polderland in verband met de ervaringen van den huldigen oorlog', 236.
- 17 Koster, 'Het gebruik en de opleiding van Stormtroepen', 8 e.v.
- 18 IMG dossier 128/2: rapport GS III No 3276.
- 19 Aanwijzing voor de opleiding van Stormtroepen, 8.
- 20 Nationaal Archief, Archief Generale Staf 2.13.70 inv. 660.
- 21 Vries & Martens, 'Nederlandse vuurwapens', 68-71.
- 22 idem, 254 e.v.
- 23 Evers, 'De Nederlandse stormdolk', 15-29.
- 24 Vries & Martens, 'Nederlandse vuurwapens', 244-248.
- 25 Schmit, 'De behoefte is meer dan dringend', 58-61.
- 26 Koster, 'Het gebruik en de opleiding van stormtroepen', 69.
- 27 Geniemuseum, 'Verslag van de Nederlandsche missie aan het Duitsche westfront, 191 T, hfdst III, 73.
- 28 Schmit, 'Nederland en de gifgasoorlogvoering in de Eerste Wereldoorlog', 133.
- 29 Koster, 'Het gebruik en de opleiding van stormtroepen', 64.
- 30 Pieper, 'Over handgranaten- en stormscholen', 449.
- 31 Beets, 'Stormtroepen', 174.
- 32 Gudmundsson, 'Stormtroop tactics', 147.
- 33 Nationaal Archief 2.13.70 inv. 947; Sjoerdsma, 'De Stormscholen'.
- 34 Jong, 'Notities van een landstormman ; nr. XX.
- 35 Jong, Frank van Wezels roemruchte jaren, 315-323.